

כתיבת שירה הינה פשוט אספקט אחד של היות חי כיום.

אופיו הבלתי־פיוטי של העולם שבו אנו חיים הוא בגדר עובדה גלויה לעין. מדי שעה בשעה נאלצים אנו להכיר בכך שהציביליזאציה שלנו מושתתת על הממון, שהממון מחולל בה את כל הערכים בעלי־התוקף, שבלעדי הכסף לא ניתן להגיע אף לדרגה הפשוטה ביותר של סיפוק נפשי.

וכך שונה המציאות שאנו מתודעים אליה בהתבגרנו תכלית שינוי מזו שלימדונו לחזותה, בילדותנו, כשירה.

ייחול מעין זה ואכזבה כזאת עלולים אולי להיראות שיטחיים, אך אין לומר שלא משתמע מהם דבר, כי רבים הם האנשים שהגיעו אל הציניות משנוכחו לדעת שהעולם אינו כה יפה כפי שתיארו לעצמם. וכך הם מפנים את גבם לשירה, בסוברם שהיא אחת מאשליות הילדות מהן נתפכחו בהתבגרם, ובהתייחסם אל האנשים שטרם אבדה להם זיקתם אליה כאל מי שלא התפתח מעבר לגיל־ההתבגרות שלו אל העולם הרציני של המכונות ועשיית הממון.

שורשן של א־הבנות רבות נעוץ בחינוך שלנו אשר הורה כי עיסוקה של האמנות הוא ביופי, ולא בחיים. ואכן, אמנות עשויה להיות יפה, אולם יופי אינו אלא מלה המתארת את אחת מתולדותיה של יצירת אמנות מוגמרת, אין הוא תחילתה וסופה של השירה. שירים אינם ניזונים, כצבאים בשירו של מארוול, מחבצלות. מזונם בא להם מן החיים, העשויים להסתמל בשקיעת־שמש במחוז האגמים ממש כמו באשפת רחוב.

אולם, להרבות בטענות נגד נושאי דגל הספרות, משמע להתכחש לבעייה קיימת ועומדת בעליל. אלה מן האספקטים החיצוניים של החיים, שהם מודרניים בצורה בולטת ביותר, מהווים לכאורה חומר שהשירה לא תצלח עליו. שעה שאני

* מאמר זה של ס. ספנדר הוא הראשון בסידרת־מאמרים על התפתחות שירה מודרנית שתופיע ב"עכשיר". אף כי הוא נסב על תנא־חיים באנגליה מלפני שנות החמישים, ומתקף, בין השאר, גם כמה סימניה־יכר חולמים של האינדוסטריאליזם בשנות השלושים, לא איבד המאמר מאימה מהאקטואליות המהותית שבו, שענינה בתרבות־מאתנו בכללה.

כותב דברים אלה, רואה אני בעיני רחמי תמונה של בתי־חרושת, רובעי עוני, תילי פסולת, בתים השוכנים ליד עורקי תחבורה, שיכונים המוניים, יצור המוני וכל שאר גרוטותיו חסרות־הנשמה של האינדוסטריאלים. אחר־כך אני מעלה בדעתי את התנאים הנפשיים שמאחורי דברים אלה; טרוסטים והתאגדויות, קרנות ומניות, עולם הפירסומת, הבורסה ומירוצי־הסוסים, הפוליטיקה והלוחמה המודרנית.

כלפי חוץ, אם אנו גורסים שהשירה היא יופי, אין דברים אלה חייבים להיות בלתי־יפים תמיד. יופי רב מצוי לעיתים קרובות במכונה. אף לפרברים שירתם שלהם, שבגינה פורצים אנשים בבכי כאשר הם מופצצים; גם חצרות בתי־חרושת, נחלות פרברים וכל שאר מקומות־המגורים יש להם אסוציאציות העשויות להוליד רגשות עדנה וגיל וצער. גילוי תכונותיהם הפיזיות של דברים אלה תלוי במידה רבה בגישתו של אדם אליהם. כדי להבין זאת, שומה עליו להבין תחילה מה הוא בלתי־פיוטי.

חסרון השירה נובע בראש־וראשונה מכך שדברים אלה מייצגים ריכחים גדולים של ממון ועוצמה, המכוונים לתכליות חומריות ובלתי־רוחניות. מוגזם לומר, שמטרותיו של כל אירגון מדיני או עסקי הן בלתי־אנושיות לחלוטין (חוץ מאשר מבחינה רגשנית), ובייחוד משום שחשוב לזכור שכל אותם דברים נובעים מיצורים אנושיים. נכון יותר לומר, כי מתקבל הרושם שאירגונים אנושיים, המצאות, דרכי מדיניות ומשטרים פנו עורף לחייהם של בני־אדם וסיגלו לעצמם אופי לא־אנושי, על־אינדיבידואלי משלהם, בעל חוקי־התנהגות כמו־אלוהיים, בלתי־אנושיים, המתבכשים לצרכים ולמצבים האמיתיים של החיים האנושיים בכל דור ובכל יחיד כשהוא לעצמו.

המשטר הכלכלי שבו אנו חיים מחוקק לעצמו חוקים משלו, המתפתחים בדרך שאינה תלויה באינטרסים של בני־האדם, בספקם להם עבודה או בסלקם אותם ממנה, בחוללם מחזורי שיגשוג ושפל, בהולידם שואות נוראות כגון מלחמת העולם השנייה, ובכלכלם כל אותו זמן צבא טפילים אנושיים היורשים את כספם מבלי לרשת אחריות חברתית.

חוקים אלה, שהם על־אינדיבידואליים ואפילו על־אנושיים, אינם מדברים בשמם של גורל, פילוסופיה, תפישת־חיים כולשהי, או אף בשם רצונו של אדם או אל; הם הינם בפשטות החוקים השולטים בתהליכי התרבותו של הממון ובחישובים המאתמאטיים של המשטר הכלכלי. מכונת החברה מתפתחת בהתאם לאבטומאטיזם משל עצמה, שאינו סר למרות האדם, על אף שירותם של הכלכלנים המקצועיים, כוהניה־הגדולים של דת־ללא־אלוהים זו; כך שאין איש, ואף לא הממשלה, הנושא באחריות מלאה למעשיה. פירוש הדבר, שאפילו אלה המושחתים עד היסוד יכולים לחסות בצל התירוץ של המשטר הכלכלי. בשעת מלחמה, אין אנו שונאים כמעט את אויבינו, לא משום שאנו נוצרים, אלא משום שחרף כל התעמולה, אין אנו סבורים שמישהו אחראי במישרין למלחמה, אשר (כך סבורים אנו) ילדה את עצמה בהתאם לגורלה של מכונת הממון אשר עקרה עצמה מקרקע החברה ונשמעת עתה רק לחוקיה שלה.

כשם שבני־האדם הם קורבנותיו של המשטר החברתי, כן גם במידה פחותה הם עבדי המכונות שחובה לטפל בהן ושיש להן מערכת מסובכת של יחסים עם מכונות אחרות מרוחקות ועם התפתחותן של האינדוסטריאליום בכלל. המכונות שבארץ אחת אינן שוכחות לעולם את תחרותן עם אחיותיהן בארץ אחרת, תחרות שפעמים היא ידידותית ופעמים לא.

החיים שנשתעבדו למכונות והחיים שנספגו בדירקטיבות של המשטר הכלכלי מסגלים לעצמם משהו מאופיו הבלתי־אישי של המשטר עצמו; הם מאבדים את שימחותיהם וחולשותיהם האנושיות, הם משליכים אחרי גוּם את צרכיהם הרוחניים. בחברה הנשלטת בידי אדם אין מי שיופתע לשמוע כי מלך, נגיד, או אף אפיפיור, של ימי הביניים, לוקים ביהירות־שוא או מכלכלים פילגש או מנבלים את פיהם. אולם, אנו משועשעים ונפתעים (לפני שנחשוב אַחרי ככלות הכול, הרי הוא רק בן־אדם) לשמוע שאנשים כפורד, רוקפלר, קארנגי, ודומיהם, לוקים בחולשותיהם של בני־תמותה רגילים. הדבר אינו נראה לנו כעולה בקנה אחד עם תפקידיהם המיכאניים של אנשים אלה. בהתבונננו בתצלומיהם של קברניטי תעשייה אלה בעיתונים, דומה שהם אומרים: „יש לנו רצון, החלטה נחושה, מרץ, חריצות; אך אין לנו צורך באהבה. למומים פסיכולוגיים וכן לצרכיו ומחלותיו של הגוף אין שליטה בנו. דווקא האימפוזנטיות הגופנית שלנו והיעדרן של סגולות רוחניות הם־הם שעשאונו מנהיגי דורנו.“

התעשיין, הבנקאי, העיתונאי ההומה תמיד בעיצומם של העניינים, קנו לעצמם משהו מן המסתורין וההילה העוטה את המפעלים שהם חיים כה קרוב אליהם. בחיותם את חיי העוצמה והחדשות והממון, נראים הם כאנשים שבגרו מדי בשביל הבלי ילדות אלה, המתבטאים בכך שאדם חי את חייו ודואג לטובת נפשו. בחברתו של האיש בעל המקטורן השחור והמכנסיים העקודים, הכורע תחת נטל עסקיו החשובים, או במחיצת העיתונאי הבקיא בדו"ח המיוחד על־אודות משהו העשוי להשפיע על כל מהלכו של העתיד, נראים הזויים כפעוטים עד בלי די, מילאנכוליים, ילדותיים, חדגוניים עד איולת, ממש כפרצופיהם של אותם איכרים אשר, אף כי הם חיים סמוך לכרך הגדול, הוציאו את כל ימיהם בד' אמותיהם של כמה שדות משוממים. הנער והנערה המתעלסים באהבים בגן הציבורי או במידשאה שמחוץ לעיר מגלים חוסר־רגישות טיפשי כלפי המלים העושות אותה שעה עצמה את דרכן בתוך גופותיהם, מלונדון לברלין, ופוסקות שהנער ייקרע מן הנערה ויושלך על פניו בחול המדברי כשכדור מפלח את רקתו, שעה שהנערה תייצר את הכדורים בבית־חרושת. השירה לא אומנה להבחין בסודות החשובים הידועים למכונות־האזנה כל העת.

יש הלועגים לקברניטיה עטורי־ההצלחה של הציביליזאציה התעשייתית על חוסר־ההומאניות המייגע שלהם, אי־כושרם לספק את נשותיהם ולזכות בהערכת ילדיהם, אבל לאמיתו־של־דבר דווקא בכך טמון מקור כוחם. חיים הם את חייהם כדרך שהם נוהגים במכונותיהם, אולי בזהירות ואולי בפחו. העניין הוא בכך, שחיהם הפרטיים אינם מה שהם עצמם רואים כחשוב; הם מעמידים אותם מרבית הזמן במוסך ורק מפקידה לפקידה הם מוציאים אותם לשם הרצה. לעיתים אף משלמים למישהו אחר, בתפקיד של נהג שכיר, כדי שינהג בהם. לא חייהם הם הקובעים, אלא קירבתם

לעוצמת הדברים הבלתי־אישיים, כל קנייני הממון והמיכון — המשרד, הנאומים, ההנהלות, הטלפונים, ההוצאות, המטוסים, העיסקות הגדולות. חייהם הם פשוט עקב־אכילס שלהם.

נובע מכך, איפוא, שהאמיתות אשר השירה, הדת, הפילוסופיה והפסיכולוגיה עוסקות בהן, נראות שלא־לעניין בעולם זה של כוחות מיכאניים על־אינדיבידואליים. יותר משהן מופרכות, הן מושפלות למעמד צעצועי ילדות אשר האדם הבוגר של עולם הכוח והמכונה מסלקם מעליו. אמת אולי שהבשר חלש, שדינו של הגוף לגווע, אך המכונות חזקות הן וניתן להחליפן באחרות, והמשטר הכלכלי עודנו מחזיק ברסן השלטון.

פסיכולוגים ומשוררים יכולים להצביע על כך, שרודנים ואילי־תעשייה סובלים ממדווים פסיכולוגיים וגופניים. אך מה הרבותא בכך? אין ספק שרבים כורעים בצדי הדרך, אך הדרך עוד נמשכת. משוררים יכולים לכתוב סאטירות או להושיט לשון לעומת מצעד הקידמה, אבל החיים שהשרידיים הספרותיים הללו מייצגים בעצמם, עוטים סחבות ומהלכים יחף, שעה שצבאות העוצמה דוהרים על פניהם במכונות שאין להכריען.

האנשים המכוונים את המכונות מקריבים עצמם על מזבח כוחן המיכאני, שהוא חסר־חיים ובן־אלמות בה בעת. כל ירידה אל החיים הינה, בשביל אישיות חשובה באמת בציביליזציה שלנו, בגדר נופש, הרפיית־מתח או גילוי של מחלה, כגון ריכוך המוח; אלא אם כן נעשה הדבר לצורך הפירסומת, כדי לגנוב את דעת הציבור, המסומם עדיין בסם החיים, על־ידי העמדת פנים כאילו גם האדם הגדול הוא „אנושי“.

ירידות כגון אלה הן; חיי המשפחה, בילוי מחוץ לעיר, משחק הגולף, חיוכים כמעט־אנושיים וליטוף תינוקות. כשמושלינו המודרניים מופיעים באור אנושי, דומה שהם גומלים חסד עם החיים. אכן, הם הינם באמת קדושי של עידן המכונה; ואם אין אנו מכירים בכך, אין זאת אלא משום שאיננו רגילים לראות קדושים קוצרים גמול חומרי לפעלם. אך אלה הם קדושים־בשינוי־דמות, קדושי המאטריאליזם, המתנורים מכל סגולה רוחנית; זוהי סגפנותם. ובדומה ליוחנן הקדוש, גדלו אף הם אל מעבר לאהבת הדברים הנבראים.

למען חוש המידה צריך, איפוא, להבין שהשירה ניצבת כיום נוכח קריאת־תגר על מעמדה כפונקציה בעלת־משמעות בחיי חברתנו, חאת על אף העובדה שכמה אנשים הוגים לה עדיין יחס סנטימנטאלי, ממש כשם שיש אנשים הרוחשים רגשות סנטימנטאליים לפרחים, ציפורים, וגוף האדם.

כעיסוק, השירה, כמו שאר האמנויות, אינה עבודה והעבודה הינה הערך הבלתי־שנוי־במחלוקת היחיד שגותר לנו. זוהי מעלה הנבדלת לגמרי מן המטרות שהיא משיגה, או מאופי העבודה. כאשר כבשו הגרמנים את צרפת, ובכל מקום אליו הגיעו הפאשיסטים בכיבושיהם, הסבו מליצי־היושר שלהם תמיד את תשומת־הלב לכושר־עבודתם, באשר העבודה נחשבת למעלה אוניברסאלית ומחלטת שהכול חייבים להודות בה.

כיום אין מעריכים אדם, ואין גם אדם מעריך את עצמו, אם אינו עובר. לצומת זאת, אין איש עובד המבזה את עצמו, תהא עבודתו אשר תהא. מחוסרי-הצבחה הם "האנשים הנשכחים" של המעמד התחתון המובטל או בעלי-הקיצבה הרקובים ונטולי-החשיבות, קרוביהם של בני המעמד העליון.

המוות הנאצל ביותר שאדם בן-ימינו יכול למות, בימי שלום, הוא מוות מחמת צומס יתיר של עבודה. אולם, טוב לא פחות הוא כשאיש-עסקים בדימוס כורע ומת משום ש"אינו יכול לחיות בלי עבודתו". זוהי הדרך היחידה למות משיברון-לב כאינה מגוחכת במקצת.

שירה אינה עבודה — משני טעמים. ראשית, משום שעל אף דוגמותיהם של טניסון ובראונג, אין אדם יכול לכותבה בשעות משרדיות קבועות, מ-9 עד 6 שנית, קריאת שירה אף היא אינה עבודה. אנשים עובדים יאמרו לך "לא היה לי זמן לקרוא ספר במשך שנים". דברים אלה הם סימן מובהק לבגרות. כוונתם האמיתית היא לומר: "אין אני קורא עכשיו מפני שיש לי דברים חשובים יותר לעשות". כשאדם מעלה בדעתו מה הם אותם דברים חשובים, איוו חזות של רוח זמננו מצטיירת לעיניו פתאום!

מבקרים קובלים לעיתים קרובות כי השירה המודרנית היא שירה של גיל-ההתבגרות. אפשר שכן הדבר. הבגרות פירושה השלמה עם התקופה, צמיחה אל תוך עולם המנהגים והמוסדות, ולא היוותרות מרדנית מחוצה לו. האדם המבוגר של ימינו צמח אל תוך המשטר, בהותירו את העולם האנושי מאחורי גבו. אלה העומדים ומתעקשים על חיי המין, האוויר הצח, הכפר, האמנויות היוצרות, הם כולם מורדים, ולכן ניכרים בכלם אותותיו של גיל-ההתבגרות, הוא הגיל שבו מרבה אדם ביותר להתקומם נגד סמכות המשפחה.

בוודאי, לפעמים הופכת התקוממותם לסתם קונטרס-ריבולוציה של מין מאטריאליזם אחר. נצדק אולי אם נאמר שמשוררים מתבגרים רק בזמנים בהם מבטאת הרשות החברתית התגשמות של הערכים שבאמנותם.

אתם עלולים לחשוב שאני רומז בצורה אירונית, כי הדבר החשוב באמת הוא חיי השירה וכי הערכים החומריים של בעלי השררה והממון מעוררים אך סלידה. לומר זאת, משמע, לבוז לצורות בהן נתלבשו כיום הזרמים החזקים ביותר של החיים. אם יחשוב אדם את מיכלול החיים כשירה הנכתבת בידי האנושות במונחים של תנאי-החיים העכשוויים, כי אז חייבים אנו להודות בכך שרוח השירה בת-זמננו משקפת "אני-מאמין" מאטריאליסטי, אפילו ניתן את דעתנו על כך שמתפקידו של המשורר לתרגם אמונות, תופעות והישגים חומריים אלה ולהחזירם ללשון מובנם הרוחני, מתוך שייכות לחיים של זמנים אחרים. להתעלם מן האכזריות והכיעור, ולפנות ישר אל מה שעודנו רוחני ופיוטי בחיים המודרניים, פירושו ללכת אל מה שתורגם כבר, ופירושו, יתר-על-כן, להתעלם משלושה-רבעים של החיים כיום ואי-לואת גם בכל הזמנים. כי הצורה בה נתלבשו החיים בימינו היא הצורה שלתוכה נדחס כל העבר וכל הפוטנציאל של העתיד. בין אם הדבר לרצון לנו ובין אם לאו, עלינו להבין זאת.

שלהם, הם הוגים מין בוח בלתי-אמור לאלה שלא הוכנסו בסודם של החיים שמאחורי הקנונייה. ושוב, מאלף לראות צעיר אידיאליסטי הנהפך לאחר כמה שבועות בפליט סטריט לנוכל שופע ביטחון עצמי עליו, הרואה בהפצת כזבים ומחיה על חשבון אחרים דרגה אחרונה בהתפתחותו.

אולם, אין אני בא להטיף נגד אנשים אלה, מפני שאני חולק להם את המגיע להם. אמת, נכון הדבר, שהשלמה עם השקר שבלב הקנונייה היא הצעד הראשון בכיוון של כל שחיתות שהיא, המסתיים בפאשיזם וטבח המוני; אך, לעומת זאת, אפשר לגלגל הרבה בזכותם של העיתונאים והמדענים המושחתים של ימינו. הם מצויים בעיצומם של החיים כפי שחיים אותם כיום, אין הם שוטים נעלי-מחשבה; בהשמיעם את שקריהם, בעצם העובדה שהם עושים זאת, הריהם ישרים, הם מגלים כעין בראיואדו נואש בהיותם כה סמוכים אל האמת של זמננו, שהיא שקר. שאט-הנפש שלהם מבעל המחשבה הנעלה, האלטרואיסטי, הפיוטי, בחילתם בכל שימוש בלשון אידיאליסטית או בשירה בכתביהם שלהם, מלבד כאשר הדבר מצוין באי-כנותו באפו של האדם התתרן ביותר, שאט-נפש זה יש לו הצדקה במובן מסויים.

בצדק הם חושבים את רוב רמי-המחשבה והאנשים הפיוטיים לצבועים, כושלים, שוטים, כלים בידיהם של אחרים. הם זכאים, לפחות, להתנחם בכך שידם הימנית יודעת את אשר השמאלית עושה; להם הידיעה על-אודות אי-כנותם השקופה, הם משוכנעים בפשטות בתשוקתם הברוטאלית להתקדם בעולם. אם הם נכשלים בכל-זאת, הרי זה מפני שאינם יודעים כי מאחורי עזותו של השקר ממתין הגלעין העז עוד יותר של האמת.

האמונה המאפשרת למשורר-אמת לכתוב שירת-אמת היא האמונה בכך שהתנאים האוניברסאליים של החיים עודם פועלים מאחורי כל התופעות הקיימות. מכאן נובע, שמשבר השירה המודרנית סובב על קריאת-התגר מול האירגון המודרני, בשעה שדומה שהוא רומס את כל רגשות הפרט ומתכחש לעקרונות ששלטו בכל המצבים האנושיים בעבר. קריאת-תגר זו הטביעה את חותמה על חיהם של משוררים מודרניים ועל שירת התנועה המודרנית בכללה.

הסתירה שבין התנאים האוניברסאליים של החיים לבין מטרותיהם ונסיבות-תיהם של החיים המודרניים הטביעה חותם עמוק, ולעיתים מייאש, על שירת ימינו. ניתן לסכם זאת בשורה של ת. ס. אליוט: —

„מהם חיים? חיים הם מוות“.

נוהגים למתוח ביקורת על השירה המודרנית עקב ריבויים של נושאי-המוות שבה. אך נושאי-המוות נראה לי הכרחי. הוא מהווה הודאה בתנאים שבהם מוצא המשורר את עצמו, בד בבד עם הטעמת ההבחנה שבין חיים ומוות, ומשום כך גם הטעמת הריאליות של החיים. שורתו של אליוט כוללת גם את היפוכה:

„מהו מוות? מוות הוא חיים“.

שני משפטים אלה הם, לאמיתו-של-דבר, נקודת-המוצא ביחסו של המשורר המודרני כלפי הציביליזציה שלו. העולם בו מוצא המשורר את עצמו, נשלט על-ידי

כוחות שהפכו את החיים לכעין מוות; תהליך מיכאני, בעל חוקיות מיכאנית, שלתוכו מוטלים החיים. הברירה הניצבת לפני הפרט הינה בין השמדה לבין שחיתות. השירה המודרנית מקבלת את אי-נמנעותה של השחיתות ומנסה לגלות תוס-לב ואמונה מעבר לאותה שחיתות.

ועוד מקבלת נקודת-מוצא זו את העובדה, שהציביליזאציה שלנו היא ציבילי-זאציה של מוות. כאן אין המשורר מסתפק באקט של קבלה, אלא אף תובע ראייה מציאותית. שכן, למעשה, מיצרות מכונות הציביליזאציה שלנו מוות בכמויות גדולות יותר מכל מיצרך אחר. המוות הוא זה שאנו מובאים פנים-אל-פנים עימו על-ידי המנגנון של טחינת ניגודים הרסניים, המתיימר שאין מוות בעולם וכל אותו זמן פולט גוויות בשדות-הקרב שלו.

אם אנו דבקים בעובדת המוות, הרי שאנו דבקים גם בחיים. בשירתו של אליוט עצמו מצלה הדבקות בעובדת המוות בימינו את חזון החיים בעבר.

ברוב הספרים על השירה המודרנית, תמצא חלוקה של המשוררים לאסכולות, — מסורתית, מודרניסטית, מהפכנית וכו', — המנוגדות פחות או יותר זו לזו.

דעתי היא שכל המשוררים החיים כיום מוצאים עצמם באותו מצב, נוכח משימה משותפת שהם ניגשים אליה מזוויות שונות. אף כי זוויות שונות אלו מנוגדות לעיתים קרובות זו לזו, עסוקים כל המשוררים האמיתיים במידה שווה בניסיון לבחון את המצב האנושי האוניברסאלי במונחים של החיים העכשוויים, וניסיונותיהם משלימים זה את זה.

יהיו אשר יהיו התווים המודבקים לכמה מן המשוררים הטובים ביותר החיים כיום, כולם שותפים בעובדה שהם שרויים בהתקוממות כלפי ערכי הציביליזאציה התעשייתית בת-ימינו. התווים השונים המודבקים אליהם מתארים רק צורות שונות של התקוממות. במובן זה, אף כי לא במובן פוליטי, משוררי ימינו הם מהפכנים.